

Mariusz Kolmasiak, CO/GDZIE/KIEDY W CZĘSTOCHOWIE, nr 10, listopad 2018 r.

Częstochowa to jedno z tych miast, którym Józef Piłsudski był, które czciło go przed wojną i które obecnie wciąż kultywuje jego pamięć.

Częstochowa przed I wojną światową była dużym ośrodkiem przemysłowym - jednym z największych w Królestwie Polskim. Stąd też wśród robotników, zatrudnionych w licznych zakładach włókienniczych, fabrykach i hutach, ale także wśród włościan gromadnie pielgrzymujących na Jasną Górę, prężnie działała tam Polska Partia Socjalistyczna. W związku z tym Józef Piłsudski kilkakrotnie przyjeżdżał do Częstochowy – zapewne w sprawach tego lokalnego oddziału PPSu, ale przynajmniej w jednym przypadku częstochowskie spotkanie dotyczyło przyszłości całej partii. Wizyty te były konspiracyjne, odbywały się więc w tajemnicy, przy ograniczonej liczbie wtajemniczonych osób. Stąd też być może nieznane są dziś wszystkie z nich. Powszechnie przyjmowało się, że Piłsudski był w Częstochowie trzy razy - w 1902, 1905 i 1906 r. W rzeczywistości był tam przynajmniej czterokrotnie, a nieznana do niedawna wizyta miała miejsce w 1903 r.

Z pierwszą wizytą Piłsudski przybył tam na kilka dni w lipcu 1902 r. Być może pobyt ten związany był z jego staraniami o przerzucanie przez granicę między zaborami partyjnych wydawnictw, zwanych potocznie bibułą. Następnym razem zawitał do Częstochowy w ostatnim kwartale 1903 r., gdy w ramach swej działalności partyjnej brał udział w lokalnych zebraniach PPS. Wizytę tę odkrył prof. Włodzimierz Suleja, jednak zaprezentowana ona została w biografii Marszałka z pewną dozą niepewności. Była to bowiem bardziej hipoteza, niż fakt. Przy okazji prac nad doktoratem autorowi niniejszego tekstu udało się jednak znaleźć międzywojenną relację na ten temat, która potwierdziła wizytę Piłsudskiego w Częstochowie w grudniu 1903 r. i przyniosła kilka - istotnych z regionalnego punktu widzenia - szczegółów. Jego kolejna wizyta, mająca miejsce jesienią 1905 r., zapewne związana była z rozbudową lokalnych struktur Organizacji Bojowej PPS lub z wydarzeniami rewolucji 1905 roku, która nie ominęła i Częstochowy. W każdym razie pobyt legendarnego działacza PPS wiązał się z dużym niebezpieczeństwem, ponieważ rosyjska Ochrańa wpadła na jego trop. W związku z tym Piłsudski został ukryty przez kolejarzy w wieży ciśnień przy częstochowskim dworcu głównym. Następną wizytą w Częstochowie - a w zasadzie w Rakowie, będącym wówczas jeszcze położną poza miastem samodzielną osadą przemysłową - miała miejsce w styczniu lub lutym 1906 r. i była związana z narastającym w PPS poważnym rozdzwieniem, określanym mianem konfliktu „starych” i „młodych”. Pierwsza grupa, do której należał Piłsudski, chciała walczyć z zaborcą dotychczasowymi sposobami, zaś druga dla realizacji tych celów planowała współpracować z rosyjskimi masami, w coraz większym stopniu ulegającymi rewolucyjnym nastrojom. Dla „młodych” postulat niepodległości ustępował miejsca wizjom autonomii Polski w ramach zreformowanej Rosji, na co Piłsudski nie mógł pozwolić. Przyjazd do Częstochowy w okresie tych wewnętrzzpartyjnych tarć nie był więc przypadkowy. Prawdopodobnie była to próba zmobilizowania popierających go działaczy.

Innym ciekawym wątkiem z tego okresu, wiążącym postać Józefa Piłsudskiego z Częstochową, był zorganizowany przez PPS w 1904 lub 1907 r. zamach na pomnik cara Aleksandra II, stojący u stóp Jasnej Góry. Zdaniem Leona Wasilewskiego to właśnie Piłsudski był inicjatorem tej - nieudanej niestety - operacji.

Kolejna wizyta przypadła w zgoła już innych okolicznościach. Józef Piłsudski ponownie przyjechał bowiem do Częstochowy jako Naczelnik Państwa, Marszałek i zwycięski wódz. Właśnie z walkami o odzyskanie niepodległości związana była jego myśl odbycia pielgrzymki dziękczynnej na Jasną Górę, którą jednak pokrzyżowały walki pod Warszawą w 1920 r. Za sprawą bp. Józefa Sebastiana Pelczara narodził się z niej pomysł zorganizowania narodowej pielgrzymki we wrześniu 1920 r. lub w maju 1921 r. przy udziale najwyższych władz państwa. Jednak ostatecznie nic z tego nie wyszło. W tej sytuacji Marszałek Piłsudski przyjechał tam 21 października 1921 r” a jego kilkugodzinny pobyt w mieście ograniczył się tylko do Jasnej Góry.

Sami częstochowianie byli do Marszałka bardzo entuzjastycznie nastawieni, dlatego

zaangażowali się w realizowaną w latach 1919-1921 akcję Komitetu Daru Narodowego dla Józefa Piłsudskiego, której celem było nabycie dla niego posiadłości. Ponadto już od 1917 r. obchodzili jego imieniny. Szczególnie po przewrocie majowym przybrały one rozmiary ogólnomiejskich świąt, w które zaangażowane były władze Częstochowy i wszystkie najważniejsze instytucje oraz organizacje wojskowe, szkolne, czy społeczne. W związku z tym częstochowianie posyłali Marszałkowi imieninowe prezenty, a najpiękniejszym z zachowanych jest album z 1932 r. z kilkudziesięcioma adresami hołdowniczymi, z których niektóre to małe dzieła sztuki.

Innym przejawem czci, jaką otaczali Marszałka, było uhonorowanie go patronatem jednej z głównych ulic - ulicy, która łączyła dworzec kolejowy z Alejami NMP. Ponadto w Częstochowie istniała Szkoła Powszechna nr 17 im. Marszałka Józefa Piłsudskiego i działało tam Stowarzyszenie Pracy Społeczno-Wychowawczej jego imienia.

W Częstochowie powstał również jego pomnik, który był jednym z pierwszych w kraju upamiętnień zmarłego Marszałka. Monument odsłonięto w pierwszą rocznicę zgonu, czyli 12 maja 1936 r. o godzinie 20.45. Była to rzeźba przedstawiająca naturalnej wysokości postać Józefa Piłsudskiego, ustawiona na postumencie składającym się z kilku kamiennych brył. Pierwotna lokalizacja na dziedzińcu Towarzystwa Szkoły Społecznej przy ul. Sułkowskiego (dziś al. Jana Pawła II) - będąca zapewne próbą obejścia zakazu Naczelnego Komitetu Uczczenia Pamięci Marszałka Józefa Piłsudskiego, domagającego się zrealizowania w pierwszej kolejności upamiętnień w Warszawie, Wilnie i Krakowie - nie była zbyt fortunna. Dlatego też postanowiono przenieść pomnik przed nowoczesny gmach szkolny, położony przy ul. Gabriela Narutowicza (dziś ul. Krakowska), będącej wówczas główną trasą z Katowic do Warszawy. Ustawiono go na dodatkowym postumencie, co dodawało mu monumentalizmu. Odsłonięcie pomnika w nowym miejscu odbyło się 6 sierpnia 1937 r. po czym stał się on miejscem miejskich uroczystości patriotycznych. Pomnik w tajemniczych okolicznościach został zlikwidowany w okresie okupacji, a do dziś pamiątką po nim jest zarys fundamentów wyłaniający się na trawniku przed szkołą. Przeprowadzone w maju 2018 r. badania archeologiczne przyniosły niespodziankę, a mianowicie ukryty pod ziemią w ich obrębie sporych rozmiarów medalion z wizerunkiem odznaki I Brygady Legionów Polskich, który umieszczony był na postumencie pomnika.

W międzywojniu wizerunki Marszałka znajdowały się jeszcze w dwóch miejscach. Jeden pomnik, odsłonięty 30 września 1934 r., stał na terenie koszar 7 Pułku Artylerii Lekkiej na częstochowskim Zaciszu. Drugim zaś było popiersie dłuta Jana Małety, odsłonięte w marcu 1939 r. w sali posiedzeń Starostwa Powiatowego w Częstochowie. Ich późniejsze losy są niestety nieznane.

Okres wojny i komunizmu uniemożliwił jawne kultywowanie jego postaci, jednak wydarzenia z sierpnia 1980 r. skutkowały powstaniem w 1981 r. przy lokalnej NSZZ „Solidarność” Związkowego Klubu Historycznego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Częstochowie. Jego hasłem było „Przywróćmy Częstochowie Pomnik Marszałka Józefa Piłsudskiego” Jedynym wymiernym efektem tych działań było jednak tylko zorganizowanie w 1981 r. ogromnej manifestacji w rocznicę odzyskania niepodległości, która zakończyła się wmurowaniem w kościele św. Rocha pamiątkowej tablicy poświęconej Marszałkowi Piłsudskiemu.

W latach 80., być może w 1988 r., powstał też Społeczny Komitet Odbudowy Pomnika Józefa Piłsudskiego w Częstochowie, który rozpoczął zbieranie funduszy na wzniesienie nowego upamiętnienia. Dopiero jednak pomoc miasta umożliwiła realizację tych planów. Monument odsłonięto 11 listopada 1997 r. na Placu Biegańskiego. Po transformacji ustrojowej na mapę Częstochowy powróciła też - w swej przedwojennej lokalizacji - ulica Józefa Piłsudskiego. Innym współczesnym upamiętnieniem na terenie miasta jest pamiątkowa tablica, odsłonięta w

Kaplicy Pamięci Narodu na Jasnej Górze w dniu 18 sierpnia 2016 r., z inicjatywy Zarządu Głównego Związku Piłsudczyków Rzeczypospolitej Polskiej Towarzystwa Pamięci Józefa Piłsudskiego.

W Częstochowie, w kwietniu 1989 r. powstało koło Towarzystwa Pamięci Józefa Piłsudskiego, przekształcone w 1997 r. w oddział Związku Piłsudczyków. Odtąd organizacja ta, pod kierunkiem Ryszarda Naporowskiego, a następnie Artura Stępnia, czynnie uczestniczy w patriotycznych uroczystościach w mieście. Przede wszystkim jednak dba o pamięć Marszałka, organizując uroczystości w rocznicę urodzin, imienin i śmierci. Z czasem w ich organizację włączył się Urząd Miasta, który tym samym te piłsudczykowskie święta wpisał w kalendarz cyklicznych uroczystości miejskich. Przez lata ich elementami była Msza Święta i część oficjalna przed pomnikiem, na którą składały się m. in. okolicznościowe przemówienia, odśpiewanie Pierwszej Brygady, złożenie kwiatów, a ponadto czasem występy artystyczne częstochowskiej młodzieży. Z biegiem lat uroczystości ograniczono do samej części przed pomnikiem. Kolejna zmiana nastąpiła w grudniu 2012 r., gdy uroczystości z inicjatywy autora niniejszego tekstu zostały rozszerzone o drugą część - wykładową. W efekcie młodzież, która jest głównym uczestnikiem tych uroczystości, po zakończeniu części oficjalnej przechodzi do położonego obok Muzeum Częstochowskiego. Tam odbywają się wykłady o Marszałku Piłsudskim i czasami wystawy, organizowane w oparciu o kolekcję piłsudczan autora.

Dzięki takim wydarzeniom, adresowanym przede wszystkim do młodzieży, pamięć i wiedza o Marszałku Piłsudskim jest podtrzymywana i propagowana. Częstochowa nie zapomina więc o tym, który dał Polsce wolność, granice, moc i szacunek. Nie zapomina o swoim bohaterze.

Opracowanie: Janusz Baranowski - Tatar Polski, twórca Solidarności, potomek Powstańców Styczniowych, Legionistów, Generałów, Harcerzy, Szarych Szeregów, Żołnierzy Wyklętych